

28.12.2023р.Гр.15. Всесвітня історія. Уроки №51-52.

Тема: 1.Держави Центрально-Східної Європи (1990- поч. XXI ст..).

2.Практичне заняття. Вплив політичних процесів в СРСР на розвиток країн Центрально- Східної Європи (1945-1991рр.).

1. Членами ЄС стали: У 2004 році : Польща. Угорщина. Словаччина. Чехія. Словенія. Членами ЄС стали: У 2007 році: У 2013 році: Румунія. Болгарія. Хорватія. У квітні 1949 р., коли Організація північноатлантичного договору була утворена, до її складу входило 10 західноєвропейських країн , США та Канада. У 2017 р. членами НАТО були майже 30 країн. У 1999 році: Польща. Чехія. Угорщина. У 2004році: Болгарія. Словаччина. Словенія. Румунія. У 2009 році: Хорватія. Албанія. Чорногорія. У першій половині 1990-х років до Ради Європи вступили всі країни Центрально-Східної Європи. У 1995 році Україна теж стала членом Ради Європи. Регіональні інтеграційні та консультативні структури. Вишеградська група утворена в 1991 році : Польща, Чехія, Словаччина та Угорщина. Центральна європейська ініціатива утворена в 1989 році. Її членами є 18 країн, зокрема і Україна. Після розпаду Радянського Союзу – Росія правонаступниця СРСР. Сучасна Польща. Президенти: В. Ярузельський (1989-1990 рр.), Л. Валенса (1990 - 1995 рр.), О. Квасневський (1995 – 2005 рр.), Л. Качинський (2005 – 2010 рр., загинув у авіакатастрофі під Смоленськом), Б. Коморовський (2010 – 2015рр.), А. Дуда (2015 р.). Член НАТО, ЄС, учасниця Шенгенської зони. Активна співпраця з Україною: Польща першою визнала незалежність України (2.12.1991 р.), підписано Договір про добросусідство, дружні відносини і співробітництво. Посилений соціальний захист населення. Високий рівень безробіття. Польща вважається однією із країн Європи, яка розвивається найдинамічніше. Якщо аналізувати рівень економіки, то серед інших світових держав вона займає не менше як тридцятую позицію рейтингу. Країна відома тим, що займається видобуванням кам'яного вугілля. Вона займає перше місце в Європі по експорту цього товару. Також держава займається виробництвом деяких металів, текстильної, сільськогосподарської і харчової продукції. Польща займає перше

місце в світі по вирощуванню і продажу картоплі. Рівень безробіття в 2014 році досягає показника 12%, що нижче, ніж у Європейському союзі. Якщо розглядати економіку країни в більш довготривалій перспективі, тоді можна розраховувати на поліпшення всіх показників. На протязі останніх декількох років не спостерігається збільшення інфляції, яка залишається відносно низькою. Запорукою економічного зростання країни називають активний розвиток малого і середнього бізнесу. Саме ці ланки отримують державну підтримку і вважаються основним напрямком розвитку. Польща характеризується доволі сприятливим інвестиційним кліматом. Тому в країну потрапляє багато грошових капіталовкладень, які вона може використовувати для свого розвитку. Центральний банк Польщі порахував, що іноземні інвестиції досягнули рівня 600 мільярдів доларів. Постійно створюються все кращі умови для введення підприємницької справи. Польська влада своїми діями постійно заохочує збільшення іноземних інвестицій. Для цього інвесторам надаються додаткові пільги, гранти, створюються спеціальні економічні зони. Грошова допомога надходить не тільки з бюджету країни, а і з ЄС. Польщі вигідно надавати інвесторам гранти, оскільки це допомагає вирішити проблему безробіття, оновлює місцеві підприємства різноманітними технологічними інноваціями. На сьогоднішній день в Польщі виділяють чотирнадцять економічних зон, загальна площа яких досягає позначки в шість тисяч гектарів. Найбільші компанії світу відкрили тут свої представництва. До таких відносяться AIG, Citygroup, ING, Dell, Crédit Agricole, Motorola, Toshiba, Thomson, Danone і інші. IT-компанії по всьому світу цінують польських спеціалістів, які займаються розробкою програмного забезпечення.

Розбудова демократичної Чехословаччини. Ринкові реформи: приватизація, конвертована крона, лібералізація цін (без «шокової терапії»); збереження соціальних гарантій. З 1991 р. асоційоване членство в ЄС. Закон про протизаконність комуністичного режиму і люстрацію: очищення державних органів, армії, поліції від співробітників органів держбезпеки та їх інформаторів, партійних функціонерів. 25.11.1992 р. — з ініціативи Словаччини прийнято

конституційний Акт про розділ ЧСФР, що вступив у силу з 1.01.1993р. Федеральне майно ділилося між Чехією і Словаччиною в пропорції 2:1 відповідно до кількості населення. Перші президенти: Чехії — В. Гавел, Словаччини - М. Ковач. Сучасна Чехія. Чехія вступила до НАТО в 1999 році, і Європейського Союзу у 2004 році. Країна також є членом ОЕСР, Організації Об'єднаних Націй, ОБСЄ та Ради Європи. Чеська Республіка — це розвинена країна з ринковою соціально-орієнтованою економікою з високим рівнем доходу. Держава загального добробуту з європейською соціальною моделлю, універсальним медичним страхуванням та безкоштовною освітою. Посідає 14-те місце в індексі людського капіталу Світового банку, випередивши такі країни, як США, Велика Британія та Франція. Країна посідає високі місця і в індексах за показниками світового спокою і демократичного управління. Президент Чехії - Мілош Земан. Сучасна Словаччина. Словаччина — розвинена індустріальна держава. Валовий внутрішній продукт (ВВП) у 2006 році склав 99,2 млрд доларів США (57 місце у світі); що у перерахунку на одну особу становить 18,2 тис. доларів (45 місце у світі). Промисловість разом із будівництвом становить 30 % від ВВП держави; аграрне виробництво разом з лісовим господарством і рибальством — 4 %; сфера обслуговування — 66 % (станом на 2006 рік). Зайнятість активного населення у господарстві країни розподіляється наступним чином: 29,4 % — промисловість і будівництво; 5,8 % — аграрне, лісове і рибне господарства; 56 % — сфера обслуговування (станом на 2004 рік). З 2004 року член військово-політичного альянсу НАТО і Європейського Союзу. Словаччина подолала більшу частину складного переходу від централізованої планової до сучасної ринкової економіки. Уряд країни добився в 2001 році істотного прогресу в макроекономічній стабілізації й структурних реформах. В основному завершена приватизація, банківський сектор майже повністю перебуває в руках іноземців і іноземні інвестиції ростуть. Словацька економіка перевершила очікування ранніх 2000-х, за винятком спаду в експорті. Президент - Зузана Чапутова. Сучасна Угорщина. Пріоритети держави: створення громадянського суспільства, перехід до соціально орієнтованої ринкової економіки,

євроінтеграція. Податкові пільги для іноземних інвесторів, інвестиції яких є найбільшими в країнах Центральної Європи. Проблема скорочення населення та ринку праці, що має наслідком залучення іноземних робітників. Нерозв'язане циганське питання: серед 600 тис. циган, що проживають в Угорщині, безробіття сягає 60 %. Осінь 2006 р. — масові протести проти політики уряду В. Орбана. Спільне з Україною протипаводкове облаштування басейну р. Тиса. Членство в НАТО (1999 р.), ЄС (2004 р.) Президент — Янош Адер.

Сучасна Румунія 1992 р. — позачергові парламентські і президентські вибори (президент Й. Ілієску). Початок виважених ринкових реформ, повільна приватизація привели до зростання виробництва вже 1993 р. «Шокова терапія» (1997 р.) призвела до економічного спаду, прискорена приватизація обернулася збитками держбюджету, замість формування середнього класу — поляризація суспільства; зростання тіньової економіки до 32 %. Значна роль видобувної промисловості для самозабезпечення сировиною. Територіальні претензії до України (о. Зміїний), делімітація континентального шельфу вирішена Гаазьким міжнародним трибуналом (2009). Член НАТО, ЄС (2007 р.). Президент — Клаус Йоганніс.

Сучасна Болгарія. До 1997 р. — спад виробництва, зволікання з приватизацією державних підприємств, масове безробіття; 1996 р. відбувся справжній обвал економіки (скорочення ВВП на 10 %). У 1997 р. дострокові парламентські вибори принесли перемогу об'єднаним демократичним силам, результатом діяльності яких стало уповільнення інфляції, зменшення державного боргу, боротьба з безробіттям. Проте суттєвого покращення життєвого рівня не спостерігалось. 2001 р. — посаду прем'єра посів останній болгарський цар Сімеон Сакс-Кобург-Готський, який проголосив пріоритетом євроінтеграцію та стабільне зростання країни. Президентом обраний соціаліст Г. Пирванов. Членство в НАТО, ЄС (2007 р.). З 2017 р. Президент Болгарії — Румен Радев.

Розпад Югославії. Економічна криза: безробіття, інфляція (1989 р. - 3000 %), зовнішній борг, масова трудова міграція. Нездатність

керівництва знайти ефективний шлях виходу з кризи, відсутність загальнонаціонального лідера. Давні національні суперечності; претензії албанців на Косово, що було серцем сербської державності; пам'ять про масові вбивства сербів хорватськими усташами в роки Другої світової війни; великосербський шовінізм. Нерівномірність розвитку країни. Суперечності на релігійному ґрунті: словенці, хорвати, угорці - католики; серби, чорногорці, македонці - православні; боснійці, албанці – мусульмани. Перебіг подій: 1990 р. - перемога на виборах опозиційних сил у Словенії, Хорватії, Боснії та Герцеговині: вимога нового керівництва про конфедерацію країни. Утримання влади комуністами в Сербії та Чорногорії, намагання силовим шляхом утримати федерацію. 25.06.1991 р. - проголошення незалежності Словенії та Хорватії. 4.10.1991 р. - незалежність Боснії та Герцеговини. 17.11.1991 р. - незалежність Македонії. 27.04.1992 р. - Сербія та Чорногорія утворили Союзну Республіку Югославія; президент — Слободан Мілошевич. 2005 р. — мирне «розлучення» Сербії та Чорногорії. Червень-липень 1991 р. «10-денна війна» за незалежність Словенії із застосуванням важкої артилерії, авіації. Закінчена за посередництва Євросоюзу визнанням незалежності Словенії. Серпень 1991 р. — серпень 1995 р. Війна за незалежність Хорватії. Місцеві серби за підтримки Сербії оголосили створення Сербської Крайни (автономної області). «Етнічні чистки»: вбивства сербами хорватів і навпаки. ЄС запровадив економічні санкції проти Югославії, з 1992 р. — введення миротворчого контингенту ООН у Хорватію. Сербська Крайна окупована хорватським військами. Квітень 1992 р. — грудень 1995 р. Громадянська війна в Боснії та Герцеговині. 1994 р. — Рада Безпеки ООН санкціонувала бомбардування сербських військових об'єктів, після чого серби відступили від Сараєва. Конфлікт завершено Дейтонськими угодами (США, 1995 р.): територія Боснії та Герцеговини ділиться між Мусульмано-хорватською федерацією та боснійською Сербською Республікою. 1996-1999 рр. Протистояння албанців і сербів у Косово (Сербія). 1992 р. — самопроголошення албанцями Республіки Косово, створення «тіньової держави». 1996 р. — початок війни між Сербією та Косовом. 24.03-10.06.1999 р. — операція НАТО проти Сербії з метою змусити прийняти план мирного

врегулювання Косовської проблеми. Введення в Косово контингенту ООН. 2000-2001 рр. 2001 р. президента Югославії С. Мілошевича було заарештовано і віддано до Гаазького міжнародного трибуналу; під час судового процесу С. Мілошевич помер. У лютому 2008 р. уряд Республіки Косово проголосив свою незалежність, визнану частиною країн-членів ЄС. Україна не визнала самопроголошену державу. Громадянська війна в Македонії: македонські албанці вимагали приєднання до Косова. Роззброєння албанських бойовиків силами НАТО; закріплені права албанської меншини в Македонії. Сучасний стан республік колишньої Югославії. Тривалі громадянські війни 1990-х років підірвали економіку колишніх югославських республік, поставили їх у залежність від зовнішньої підтримки. Діяльність міжнародного трибуналу з приводу розслідування військових злочинів під час міжетнічних конфліктів. Республіки не входять до ЄС (крім Словенії та Хорватії), НАТО (крім Словенії, Хорватії, Чорногорії). Залишається актуальною проблема статусу Косово.

2. Рішення Ялтинської конференції, викладені в «Декларації про вільну Європу» та заяві «Єдність в організації миру, як і у веденні війни», сформували основу нової системи міжнародних відносин. Потсдамська

конференція доповнила ці рішення й завершила формування нової післявоєнної системи міжнародних відносин, яка отримала назву Ялтинсько-Потсдамської.

У межах нової системи міжнародних відносин США та СРСР уперше «поділили» світ на двох і визначили свої сфери впливу в ньому. Вони ліквідували багатопольярну структуру міжнародних відносин, що існувала раніше, та утворили біпольярну структуру. У ній провідну роль відігравали дві наддержави — США та СРСР, що стали «центрами сили» тогочасної міжнародної системи. Міжнародні відносини набули характеру конфронтації. Постійні суперечності між двома «центрами сили» інколи переходили в гостре протистояння й балансували на межі реальної війни. При цьому небезпеку посилювала наявність ядерної зброї. Центральним елементом Ялтинсько-Потсдамської системи стала

Організація Об'єднаних Націй (ООН). Вона відігравала роль основного механізму узгодження зусиль, спрямованих на недопущення війн і конфліктів та створення глобальної системи колективної безпеки. Конфронтація між США та СРСР суттєво зменшувала можливості ООН виконувати свої завдання. Головною метою ООН за цих обставин стало сприяння нормалізації радянсько-американських відносин як основної передумови міжнародної безпеки в післявоєнному світі. Реальністю післявоєнної Європи став її розкол на два угруповання держав. На одному боці стояли ті, що обрали «план Маршалла» і співробітництво зі США, на іншому — країни, які прийняли соціалістичну модель розвитку та зближення із СРСР. На Європейському континенті, як і в інших регіонах світу, почалося формування системи військово-економічних і політичних союзів, які протистояли одне одному. США та СРСР як «центри сили» біполярного світу були основою кожного з них. Економічне співробітництво країн «соціалістичного табору» здійснювалося за допомогою створеної в 1949 р. Ради економічної взаємодопомоги (РЕВ). Інтеграційна модель РЕВ передбачала розподіл праці серед країн «соціалістичного табору», виходячи зі структури народного господарства СРСР. На думку сучасних дослідників, фактично відбувався бартерний обмін радянської сировини на промислову продукцію інших країн — учасників РЕВ. У господарстві цих країн переважали не інтенсивні, а екстенсивні тенденції розвитку. Саму організацію радянське керівництво розглядало як «економічний додаток» до ОВД. Процеси «перебудови», які з 1985 р. розпочалися в СРСР, сприяли активізації суспільно-політичного життя в країнах Європи. евний прогрес в економіці. Однак 60 % зовнішньої торгівлі цих країн становила торгівля в межах РЕВ і лише 40 % — з іншими країнами. Зовнішня торгівля

була націоналізована й тільки центральний уряд мав повноваження укладати договори із закордоном. Великою проблемою економік країн РЕВ була низька, порівняно з країнами Заходу, якість товарів. Ці товари не хотіли купувати навіть ті, хто їх виробляв. Життєві умови населення погіршувалися, через що наростало невдоволення владою. Радянська модель

господарювання знищувала стимули до праці й паралізувала ініціативу підприємств. Найяскравіше це проявилось в епоху науково-технічної революції (НТР). Що більше технологічних новинок з'являлось у світі, зокрема в галузі електронно-обчислювальної техніки, енерго- й ресурсозберезувальних виробництв і технологій, то помітнішим ставало відставання СРСР та його союзників від Заходу. Так званий соціалістичний поділ праці — вузька економічна спеціалізація між країнами — виявився неефективним. Постачання дешевого палива й сировини із СРСР (основна стаття радянського експорту) помітно знизилося, а нічого іншого Радянський Союз не міг запропонувати. Наприкінці 1970-х років не тільки соціалістичні, а й західні країни зіткнулися з необхідністю прискореного впровадження енергозберезувальних технологій, блискавичного реагування на наукові винаходи, потребою якнайшвидше впроваджувати їх у виробництво, оперативно змінювати асортимент продукції, поліпшуючи її якість. Стало очевидно, що економіка, побудована на плановобюрократичних засадах, не в змозі вирішувати ці завдання. У країнах Центрально-Східної Європи розпочався період застою та кризи. Першим проявом кризи комуністичного режиму й першим масовим протестом у країнах, які належали до зони радянського впливу, було народне повстання в Німецькій Демократичній Республіці. Після смерті Сталіна в НДР розпочалися заворушення, які переросли в повстання проти прорадянського режиму. Наприкінці червня 1956 р. в Польщі проти комуністичної влади виступили робітники м. Познані, яких підтримали студенти й ліберально налаштована інтелігенція. Це був один з наймасштабніших робітничих протестів у повоєнній Польщі. В Угорщині спалахнула народна революція, яка досягла піку 23 жовтня 1956 р. 3 листопада в Угорщину ввійшли радянські війська та війська союзників по Організації Варшавського договору. Найяскравіше характер відносин між соціалістичними країнами засвідчили драматичні події «Празької весни» у Чехословаччині в 1968 р. Майже вісім місяців у Чехословацькій Соціалістичній Республіці (ЧССР) тривав період глибоких змін, безпрецедентних в історії комуністичного руху. Події в ЧССР у січні–квітні 1968 р. насторожили керівництво СРСР

та інших соціалістичних країн, адже загрожували пануванню Радянського Союзу в країнах Центрально-Східної Європи. Імовірність «ланцюгової реакції» в інших соціалістичних країнах, де ще пам'ятали про соціальні потрясіння недавнього минулого (НДР у 1953 р., Угорщина в 1956 р.), зумовила ворожість до чехословацького «експерименту» керівників СРСР (Л. Брежнєв), НДР (В. Ульбрихт), Польщі (В. Гомулка) і Болгарії (Т. Живков). Відповідно до «доктрини Брежнєва», що виправдовувала будь-які дії СРСР, спрямовані на «захист соціалізму в усьому світі», радянське керівництво ухвалило рішення про військову інтервенцію до «бунтівної» Чехословаччини. У суспільно-політичному житті застій проявився в тому, що режим переслідував і карав усіх, хто наважувався не погоджуватися з комуністичним ученням. Наприкінці 1970-х років модель соціалістичного поділу праці в рамках РЕВ почала давати збій. Неефективна радянська модель господарювання, яку під тиском СРСР запровадили у своїх країнах комуністичні партії Центрально-Східної Європи, блокувала ініціативу підприємств. Спроби хоча б частково реформувати цю модель наражалися на опір партійно-державної бюрократії. Стало зрозуміло, що економіка, побудована на планово-бюрократичних засадах, не в змозі вирішувати сучасні завдання. Фактично в країнах Центрально-Східної Європи розпочався період застою, а подекуди й справжньої кризи.

--Як політика СРСР у повоєнний період вплинула на розвиток країн Центрально-Східної Європи?

Д/з: Повторити §§11-15.